

УДК 378.14

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Марущак В.С., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри початкової освіти

Миколаївський національний університет імені Василя Сухомлинського

Стаття присвячена проблемі формування творчої особистості майбутнього вчителя. Автор розглянула творчу активність з різних точок зору. Показано, що використання в навчально-виховному процесі українознавчого підходу сприяє активізації потенціалу і підвищенню мотивації майбутнього вчителя під час вивчення української мови. Особливу увагу автор звертає на найбільш ефективні шляхи формування творчої особистості. Охарактеризована творча діяльність, проведена зі студентами в галузі культури рідної мови.

Ключові слова: творча активність, гуманістичні тенденції, професійна мотивація, особистісний підхід, українознавство.

Статья посвящена проблеме формирования творческой личности будущего учителя. Автор рассмотрела творческую активность под разными углами зрения. Показано, что использование в образовательно-воспитательном процессе украиноведческого подхода способствует активизации потенциала и повышению мотивации будущего учителя при изучении украинского языка. Особое внимание автор обращает на наиболее эффективные пути формирования творческой личности. Охарактеризована творческая деятельность, проводимая со студентами в области культуры родного языка.

Ключевые слова: творческая активность, гуманистические тенденции, профессиональная мотивация, личностный подход, украиноведение.

Marushchak V.S. THE FORMATION OF THE CREATIVE PERSONALITY OF THE FUTURE TEACHER

The article deals with the problem of the future teacher's personal creative activity. Author considered creative activity under the different points of view. The learning of country culture during the educational process provides the future teacher activity and increase of motivation of learning Ukrainian. The special attention author turns on the most effective ways of forming of creative personality. The described creative activity is conducted with students in industry of culture of country learning.

Key words: creative activity, humanistic tendencies, professional motivation, personal approach, country learning.

Постановка проблеми. Динамічні процеси, що відбуваються в економічному і політичному житті суспільства, актуалізують потребу в новому житті особистості, здатної самостійно приймати рішення, усвідомлено здійснювати свій вибір, гнучко реагувати на зміни обставин, нетрадиційно підходити до вирішення проблем, швидко адаптуватися до мінливих умов, створювати щось нове. У зв'язку з цим зростає значущість психолого-педагогічних досліджень, спрямованих на вивчення сутності творчого потенціалу особистості, визначення можливостей і педагогічних умов його розвитку.

Розвиток творчих здібностей особистості є однією з центральних проблем у педагогічній науці, оскільки прогрес суспільства передбачає постійне оновлення знань, додання стереотипів і вироблення нових, нестандартних, часто несподіваних ідей, оригінальних підходів і способів їх втілення. Одним з головних педагогічних завдань при цьому стає виховання людини, здатної акумулювати і творчо переосмислити набутий досвід, досягнення людства в науці, культурі, мистецтві.

Закон України «Про освіту» передбачає створення профільних класів з метою розвит-

ку творчого потенціалу учнів спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів та інших типів навчально-виховних закладів. У державі взято курс на стратегію розвитку творчої активності студентів у вузах, на інтелектуальне становлення особистості, її самореалізацію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Отже, проблема розвитку творчої активності особистості не нова і була однією з найважливіших суспільних турбот. Вона знайшла своє відображення в працях соціологів, психологів, філософів, педагогів. Сутність і зміст понять «творча активність», «творчі здібності», «креативність» досліджувалися у працях Б. Ананьєва, Дж. Гілфорда, Н. Лейтеса, К. Платонова, С. Рубінштейна, Б. Теплова, В. Рибалки, С. Сисоєвої, Е. Торренса та ін.

У роботах Г. Балла, М. Махмутова, В. Оконя, Т. Шамової й ін. розглядалися питання організації творчої діяльності особистості засобами проблемного навчання. Питання розвитку креативних здібностей учнів, особливостей їх формування в навчальній і позаурочній діяльності розглядалися в дослідженнях В. Дружиніна, Р. Грановської, О. Леонтьєва, І. Бежа та ін.

Проблеми організації творчих ситуацій і способів їх розв'язання за допомогою евристичних і алгоритмічних методів розроблені В. Андреевим, І. Лернером, А. Лупторським та ін.

Аналіз педагогічних досліджень, виконаних протягом останніх років, свідчить про значний інтерес науковців до проблеми факторів і умов розвитку різноманітних феноменів, що характеризують творчий потенціал особистості: творчої діяльності (О. Расказова, С. Мельнік), творчої самореалізації (Л. Левченко, Н. Комісаренко), творчого самовиявлення (В. Костюк), творчих здібностей (М. Роговенко, Н. Слюсаренко, Л. Руденко, М. Титаренко, Л. Шпак), творчого мовного самовираження (Л. Березовська), художньо-творчого потенціалу (В. Ростовщик), творчих умов (Т. Черпіта), креативного мислення (Л. Баранова), особистісної творчості (О. Лаврентьева), творчої особистості (В. Рибалка, В. Кисільова, М. Вайновська) тощо. При цьому увага дослідників зосереджується на різних аспектах і засобах розвитку творчого потенціалу особистості. Зокрема, М. Роговенко – у процесі вивчення історії, С. Мельнік – у процесі вивчення української літератури, Т. Васильєва – у процесі вивчення іноземних мов, Н. Слюсаренко – засобами ігрової діяльності, М. Титаренко – засобами театрального мистецтва.

Варто зазначити, що у більшості досліджень йдеться про різні засоби розвитку творчої активності особистості у контексті навчальної діяльності, але значно менше уваги приділяється з'ясуванню можливостей позааудиторної діяльності як чинника розвитку творчих здібностей студентів. Саме позааудиторна діяльність володіє значними потенційними можливостями щодо розвитку творчої активності студентів, оскільки дозволяє в умовах неформального освітнього середовища задовольнити різноманітні, часто унікальні пізнавальні інтереси, нахили студентів, сприяти їх творчому самовираженню і самореалізації.

Теоретичний аналіз проблеми й ознайомлення з сучасною практикою розвитку творчої активності студентів дозволяє виділити низку суперечностей:

– між потребою суспільства в творчо активних особистостях, здатних систематично, послідовно та якісно розв'язувати наявні проблеми, і недостатньою розробленістю педагогічних засобів і умов розвитку творчого потенціалу особистості;

– між підвищенням вимог до розвитку творчого потенціалу студентів і чинною організацією навчально-виховного процесу,

яка недостатньо стимулює розвиток креативності студентів;

– між значними потенційними можливостями позааудиторної діяльності щодо розвитку творчих здібностей студентів і недостатньою розробленістю науково-методичного забезпечення цього процесу.

На підставі виявлених суперечностей, аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури, а також у результаті вивчення практичного досвіду викладачів, кураторів була визначена мета дослідження, що полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних засобів підвищення творчої активності студентів під час вивчення української мови та на матеріалах українознавства.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість у педагогічній науці зумовили вибір теми статті – «Розвиток творчої особистості як засіб підвищення мотивації студентів під час вивчення українознавства».

Останнім часом досить часто у дослідженнях, присвячених феномену творчості, почав вживатись термін «творча активність», який трактується неоднозначно. Будучи складним утворенням, творча активність розглядається дослідниками під різними кутами зору з боку суб'єкта діяльності – як передмова і результат розвитку особистості; з боку діяльності – як мета, засіб і результат діяльності, її якісна характеристика. Так І. Якиманська розглядає творчу активність як системотворну якість особистості, умову самореалізації на всіх етапах онтогенезу. В. Петровський, М. Данілов, М. Махмутов, Т. Шамова визначають її як характеристику діяльності, яка виявляється в інтенсивності, напруженості діяльності, своєрідності розумових операцій, результативності, естетичній цінності засвоєних знань. При чому творча активність виявляється перш за все в творчій діяльності, коли людина перетворює, творче замінює засвоєний соціальний досвід відповідно до власних уявлень про дійсність.

У багатьох психолого-педагогічних дослідженнях проблематика творчості розглядається в контексті поняття «творча особистість». Так, наприклад, В. Андреев розуміє творчу особистість як «тип людини, якій властива стійка, високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творчу активність, що виявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, конкретизує поняття сміливості і несподіваності у загостренні протиріч, завзятість у досягненні запланованого без страху за можливі конфлікти [1].

В. Дружинін, Я. Пономарів, С. Сисоєва та інші дослідники розглядають творчу особистість як суб'єкт творчої діяльності [5].

І. Фелющенко вважає, що творча особистість – це поліфункціональне утворення, феномен вияву унікальності, індивідуальної неповторності, яка забезпечує проєкцію власної системи поглядів на навколишнє середовище, вдосконалення його і себе в ньому [8, с. 50].

С. Сисоєва визначає творчу особистість як «креативну особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних в актуалізації своїх творчих можливостей додаткових якостей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи декількох видах творчої діяльності» [6, с. 66].

Л. Занков, Д. Давидов у рамках концепції розвиваючого навчання також ведуть мову про загальний розвиток творчої особистості [2, с. 36].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про складність і неоднозначність феномена творчості, різні аспекти якого знаходять відображення в численних поняттях: творча активність, творча діяльність, творча особистість, креативність, творчий потенціал тощо. Оскільки предметом нашого дослідження є розвиток творчої активності особистості, то доцільно розглянути зміст цього поняття, його особливості.

Метою статті є аналіз деяких новітніх напрямів та окреслення найбільш ефективних шляхів формування творчої особистості.

Виклад основного матеріалу. Гуманізація навчально-виховного процесу в усіх навчальних закладах передбачає переорієнтацію з рівня формального на рівень особистісного знання. Чільне місце займає виховання професійно ціннісної, творчої активної особистості, що передбачає формування та розвиток вищого мотиву людської діяльності – потреби й самореалізації. Створення умов для саморозвитку творчої індивідуальності людини і розкриття її духовних потенцій є однією із культурно-гуманістичних функцій освіти. І тому в освітньому процесі необхідно враховувати механізми саморозвитку особистості, її пізнавальну активність, сприяти формуванню й розвитку творчого потенціалу. Впровадження особистісно розвиваючих технологій, сутність яких полягає в розвитку творчої індивідуальності та інтелектуально-моральній свободі особистості, сприяє співробітництву викладача та студента. За такого підходу студент перетворюється із об'єкта педагогічного впливу на суб'єкт власної діяльності, і між викладачем і сту-

дентом встановлюються рівноправні відносини [7, с. 224].

Розвиток гуманістичних тенденцій у побудові освітнього процесу у вузі актуалізує проблему підвищення мотивації студентів. У сучасних дослідженнях багато говориться про навчально-пізнавальні та навчально-професійні мотивації. Проте під час вивчення української мови в системі початкової освіти виникають певні труднощі, пов'язані зі становленням і розвитком цих видів мотивації. Для навчально-пізнавальної мотивації дуже мало часу і можливостей (особливо після введення модульно-кредитної системи). До того ж у більшості студентів цього профілю невисокий рівень навчально-професійної мотивації стосовно українознавства.

П'ять років тому в процесі підготовки нових стандартів ми намагались знайти вихід із ситуації у «виході за межі аудиторних занять» – на рівень самостійної роботи.

Розробляючи цей напрям нашої діяльності, ми дійшли думки про створення спеціальної програми для студентів і викладачів «Українська мова», в якій би враховувалась не тільки навчальна, але й наукова та виховна мотивація, тобто знайшли шляхи для розвитку науково-пізнавальної мотивації з предметів українознавчого циклу. Ця мотивація поступово переходить у науково-професійну, що пізніше виходить за межі і природно вписується в професійну сферу.

Програма «Українська мова» передбачала формування мовної культури студентів, вміння їх спілкуватися. Виховний напрям цієї програми передбачав: виховання національної самосвідомості студентів, поваги до української мови як складника української культури. Основними завданнями є:

- формування особистості патріота України, який усвідомлює свою етнічну незалежність;
- виховання культурної особистості демократичного світогляду, яка з повагою ставиться до традицій культури народів світу;
- забезпечення умов самореалізації творчої особистості.

У рамках діяльності Центру українознавства інституту педагогічної освіти Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського було проведено конкурси на кращий реферат на тему: «Мова – душа народу», «Українці на межі століть» серед студентів 1-го–3-го курсів; на кращий твір: «Мій рідний край – моя земля», «А мова як море ...» серед студентів 1-го–4-го курсів та конкурс на кращого знавця рідної мови серед перших курсів.

Викладачами та студентами педагогічної освіти було підготовлено та проведено низку свят та науково-практичних конференцій, на кафедрі початкової освіти традицією стало проведення свят, присвячених Дню української мови та писемності, Дню слов'янської писемності. Свята готувались за проектною методикою. Це вид групової творчої роботи, спрямований на досягнення загальної мети і розрахований на досить тривалу взаємодію студентів і педагогів у команді. На відміну від класичної навчальної методики, коли кожний член групи добуває інформацію для вирішення свого завдання, інтерпретує його і представляє на груповій презентації. Наші вихованці мали не тільки підготувати сценарій, але й написати легенди, оповідання, описи квітів, що мають цілющі властивості, створити проект «Вінок – знахар дівочої душі». Підготували студенти й такі проекти, як «Народні українські обереги», «Українське жіноче вбрання», «І на тім рушникові...», «Коса – дівоча краса», «Заквітчаємо нашу Україну», «Видатні жінки в історії України». Студенти створили виставки вишиваних робіт, демонстрували національні жіночі костюми різних регіонів України.

Знайомство з культурними цінностями нашої держави, рідної мови (як матеріальними, так і духовними) – благодатне підґрунтя для розвитку інтересу до вивчення мовних реалій, що відображають ці цінності.

Культурологічний підхід до освіти передбачає необхідність формування базової культури особистості, яка являє собою багатоаспектне поняття [4, с. 225].

У рамках викладання предметів українознавчого циклу важливим є завдання розвитку міжнаціонального та міжособистісного спілкування. В умовах постійного розширення міжкультурного простору ні в кого не викликає сумніву факт, що для успішної реалізації особистості необхідні знання не тільки мови, але й культурних особливостей людей тієї чи іншої країни. Вивчаючи рідну мову, культуру, ми забезпечуємо підготовку до діалогів культур інших народів. І тому науково-практичні конференції «Українська мова та національні меншини», «Українські читання: толерантність як шлях до Європи», «Українська мова вчора, сьогодні, завтра», «Актуальні проблеми мовознавства та мовленнєвої практики», проведені на кафедрі початкової освіти, сприяли не тільки пропагуванню рідної мови, але забезпечили діалог культур інших народів.

Проектна діяльність у контексті української культури націлює майбутніх учителів на створення продукту, ілюструє життя і мову рідної країни, в якості ілюстрації ви-

ступають всі можливі аспекти життя як духовні, так і матеріальні.

Дотримуючись особистісно-діяльнісного підходу і спираючись на класифікацію проблемних завдань, ми розробили комплекс творчих завдань, зорієнтованих на розвиток креативних здібностей студентів у процесі позааудиторної діяльності. Творча особистість визначається як суб'єкт соціальних відносин та творчої діяльності. Ця діяльність потребує наявності особистісних якостей, що забезпечують створення нових значущих результатів. Такими якостями творчої особистості є: духовність, інтелігентність, прагнення до самовдосконалення, компетентність, творча активність.

Створення соціокультурних проектів дає змогу студентам провести паралель між культурою давнини і культурою сьогодення рідної країни, між культурою інших народів і культурою рідної держави, усвідомити себе як члена певного соціуму, активно і свідомо включитися в діалог культур.

Висновки. Включення майбутніх учителів у діалог культури в результаті застосування лінгвістичного та культурологічного підходу в навчально-виховному процесі, використання особистісно розвиваючих технологій, інноваційних методів, таких як інтерактивний і проектний, послужило діловим стимулом для розвитку їх творчої активності.

Починаючи з творчої діяльності в галузі культури рідної мови нашої країни, порівнюючи її з культурою своєї країни, студент переносить цю творчість у сферу науки й освіти, вступає на якісно новий щабель розвитку свого творчого потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Основы педагогического творчества. Казань: Издательство Казанского университета, 1988. 288 с.
2. Давидов В.В. Проблемы развивающего обучения. Опыт теоретического и экспериментально-психологического исследования. М.: Педагогика, 1986. 240 с.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). К.: Райдуга, 1994. 61 с.
4. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. / пер. с англ. А.М. Татлыбаевой. СПб: Евразия, 1999. 478с.
5. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, Л.С. Січаєва, Я.В. Цехмістр та ін. за ред. С.О. Сисоєвої. К.: ВІПОЛ, 2001. 502 с.
6. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки. Педагогіка і психологія. 1998. №2. С. 161–172
7. Смануер А.П. Гуманизация педагогического процесса. Мн.: Бєсьрїнт, 2005. 362 с.
8. Фелющенко І.В. Формування творчої особистості старшокласників засобами світової творчої культури. Херсон, 2004. С. 50.